

УДК 811.162.1'0'367.6
DOI: 10.30970/sls.2024.0.4840

ГЕНЕЗА НАЗВ ЧАСТИН МОВИ В ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Віталія ТОЖИСЬВА

*Національний університет “Одеська політехніка”
пр. Шевченка, 1, Одеса, 65044 (Україна)
Українсько-польський навчально-науковий інститут
Кафедра професійно орієнтованої польської мови
ORCID ID: 0000-0002-6130-7212
Scopus author ID: 57219927390
e-mail: tozhyieva.v.v@op.edu.ua*

У статті розглянуто історію формування назв частин мови в польській мові від появи перших граматичних праць латиною (XVI ст.) і до нашого часу з урахуванням зовнішньо- та внутрішньомовних чинників та ролі персоналій у цьому процесі. Відзначено, що, попри вживання термінів латинською мовою, перенесених на польську мовну систему, граматисти ще в XVI ст. використовували термінологію польською мовою, яка поступово утвердилась у підручниках, граматиках та словниках. Підвалини сучасної граматичної термінології заклав О. Копчинський ще наприкінці XVIII ст. До початку XX ст., коли розпочалася системна робота над граматичною термінологією, існували синонімічні назви частин мови, а потрібний термін обирався шляхом відбору серед наявних варіантів або створювалася нова лексема на позначення понять, яких не виокремив О. Копчинський. Завершальним етапом в історії формування назв частин мови стала праця С. Шобера, яка містила назви десяти частин мови, що функціонують у сучасному польському мовознавстві.

Ключові слова: лінгвістична термінологія, частини мови, польська мова, граMATика.

У процесі оволодіння польською мовою польська мовознавча термінологія виконує функції метамови – мови, призначеної для опису мови. Знання з історії формування мовознавчої термінології є важливими для добору відповідних лінгвістичних термінів під час викладання та навчання, укладання підручників, навчальних матеріалів, для уникнення небажаної полісемії і суперечностей у семантиці терміноодиниць. Відомості з історичного й ономазіологічного термінознавства можуть також слугувати цікавим лінгвокраїнознавчим матеріалом для студентів різних спеціальностей.

У славістиці чимало праць присвячено окремим аспектам мовознавчої термінології польської мови (В. Децик-Земба (Decyk-Zięba, 2020; 2023), Е. Родек (2012), Р. Тимошук (2012), С. Урбаньчик (Urbańczyk, red., 1991), однак у розробках з історії польської мови та граматики її формування висвітлено сегментарно (див. А. Кемпінська

(Керpińska, 2006), М. Скаржинський (Skarżyński, 2001), А. Корончевський (Koronczewski, 1961) та ін.). До цього часу констатується відсутність комплексного дослідження з історії формування назв частин мови в польській мові з урахуванням зовнішньо- та внутрішньомовних чинників і ролі конкретних персоналій, що зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Варто зазначити, що в сучасному польському мовознавстві питання класифікації частин мови все ще не усталене. Крім традиційного поділу частин мови на відмінювані та невідмінювані, існують й інші класифікації, наприклад, семантична – Т. Мілевського, флексійна – З. Салоні, синтаксична – Р. Ласковського (Nagórko, 2006, s. 115–124). Поділ на десять частин мови й утворення термінів на їх позначення мають давню традицію – вони активно використовуються в наукових колах, в академічній та шкільній практиці, тому в пропонованій статті задіяний власне традиційний підхід до класифікації слів на частини мови. Згідно з ним, у сучасному польському мовознавстві прийнятий поділ на десять частин мови (функціональні класи слів, на які ділиться загальна лексика певної мови (Urbańczyk, red, 1991, s. 47): п'ять відмінюваних (*rzeczownik* 'іменник', *przymiotnik* 'прикметник', *zaimek* 'займенник', *liczebnik* 'числівник', *czasownik* 'дієслово') та п'ять невідмінюваних (*przysłówek* 'прислівник', *przyimek* 'прийменник', *spójnik* 'сполучник', *partykuła* 'частка', *wykrzyknik* 'вигук') (Nagórko, 2006, s. 115–116).

У пропонованій статті простежено процес формування назв повнозначних та неповнозначних частин мови польської мови від появи перших граматичних праць, присвячених польській мові (XVI ст.), і до нашого часу, визначено особливості становлення, унормування та кодифікації спеціальних лексем на позначення відмінюваних (іменник, прикметник, займенник, числівник, дієслово) та невідмінюваних (прислівник, прийменник, сполучник, частка, вигук) частин мови сучасної польської мови.

Першою працею, що містила опис граматичної системи польської мови, був трактат Я. Паркошовіца про польську орфографію (J. Parkoszowic "Traktat o ortografii polskiej", 1440 (ок.). У XVI ст. цікавість до польської мови та граматики зростає, що знаменувалося появою значної кількості трактатів, написаних латиною, авторами яких були С. Заборовський, Я. Секлюція, С. Мужинівський, Я. Кохановський, Я. Янушовський. Навіть у граматиках латинської мови (наприклад, J. Henrichman "Grammaticae institutiones", 1511) містилися елементи граматичного опису польської мови.

Латина тривалий час була літературною мовою поляків, тому перші граматики польської мови написані саме нею і за зразком латинських. Авторами таких праць були іноземці (Koronczewski, 1961, s. 9), зокрема, перша граMATика польської мови написана французом П. Статоріусем-Стоєнським (P. Statorius-Stojeński. *Polonicae grammatices institutio...* (Wykład gramatyki polskiej). Kraków, 1568). У граматиках цього періоду, наприклад, у М. Фолькмара (M. Volckmar. *Compendium linguae Polonicae...* (Compendium języka polskiego...). Gdańsk, 1594), Ф. Менінського (F. Meniński. *Grammatica seu institutio Polonicae linguae...* (Gramatyka albo zasady języka polskiego...). Gdańsk, 1649) використано латинську граматичну термінологію: *nomen* (ім'я, іменна частина мови), *pronomem* (займенник), *verbum* (дієслово), *participium* (дієприкметник), *adverbium* (прислівник), *praepositio* (прийменник), *coniunctio* (сполучник), *interiectio* (вигук). *Nomen* (ім'я, іменна частина мови) традиційно ділили на *nomen substantivum*, або *substantivum* (іменник), та *nomen adiectivum*, або *adiectivum* (прикметник).

Попри сильні позиції латини, зростала зацікавленість національною мовою, що зумовлено змінами та становленням суспільно-політичних, релігійних, культурних та освітніх поглядів письменників (Rybicka-Nowacka, 1990, s. 39; Klemensiewicz, 1985, s. 219).

Бурхливий розвиток книгодрукування порушив проблеми, пов'язані з унормуванням правопису польської мови (Десук-Зієба, 2014–2018). У тогочасній науці відбувалися зміни, зокрема, перехід середньовічного світогляду до експериментального, що вимагав нових лексем на позначення новостворених понять та був тісно пов'язаний із середовищем практиків, які з XVI ст. вже не послуговувалися латиною (Gajda, 1990, s. 61–62).

Першою працею, яка містила лінгвістичні терміни національною мовою, на думку І. Квілецької та Г. Поповської-Таборської (s. 54–56), був словник Бартоломея з Бидгоща 1544 р., який містив близько 300 спеціальних одиниць. Ці терміни прийнято вважати найдавнішим збереженим до сьогодні зібранням польських лексем із цієї галузі. Словник, поряд із латинськими, зафіксував питомі назви частин мови (*części mowy, działy*): *imię każdej rzeczy* (іменник), *namiastek* (займенник), *słowo* (дієслово), *przysłowie* (прислівник), *części pranie / uczeńnik* (дієприкметник), *brzekładanie* (прийменник), *spojenie / złączenie* (сполучник).

У XVII–першій половині XVIII ст. світ побачили граматики польської мови, написані сучасними мовами: німецькою (Gutthäter-Dobrcki, 1669), італійською (Styla, 1675), французькою (Malicki, 1700), які містили спеціальні лексеми, утворені на питомому ґрунті. Зокрема, у німецько-польській граматиці М. Добрацького (M. Gutthäter-Dobrcki. Polnifche Teutfch erkläte Sprachkunft... (Gramatyka Polska, Niemieckim językiem wyrażona). Oleśnica, 1669) зафіксовано такі спеціальні лексеми на позначення восьми частин мови: *staczające się* (відмінювані) – *imię* (ім'я, іменна частина мови), *namiestnik* (займенник), *słowo* (дієслово), *uczestnik* (дієприкметник); *niestaczające się* (невідмінювані) – *przysłowie* (прислівник), *złączenie* (сполучник), *przełożenie* (прийменник), *wdanie* (вигук) (Gutthäter-Dobrcki, 1669).

В італійсько-польській граматиці А. Стилї (A. Styla. Grammatica Polono-Italica... Kraków, 1675) привертають увагу назви на позначення семи частин мови: *imię* (ім'я, іменна частина мови), *namiestnictwo* (займенник), *słowo* (дієслово), *przysłowie* (прислівник), *przełożenie* (прийменник), *złączenie* (сполучник), *wtrącenie* (вигук). Латинські терміни вжиті поряд із питомими: “*Verbum nazywa się słowo lub część mowy / która przez czasy u osoby staczana bywa / znacząc co czynić abo przyimować*” (Styla, 1675, s. 61).

У граматиці французької мови В. К. Маліцького (В. К. Malicki. Klucz do języka francuskiego, to jest gramatyka polsko-francuska. Kraków, 1700), порівняно з граматикою італійської мови А. Стилї, до п'яти відмінюваних (*nachylające się*) частин мови віднесено також *artykuł* (артикуль), оскільки автор подав спочатку терміни французькою, а потім дібрав відповідники польською. У цій праці вперше вжито авторський неологізм *zaimek* (займенник), який увійшов до складу сучасної мовознавчої термінології. До відмінюваних також віднесено *uczestnictwo* (дієприкметник). Серед чотирьох невідмінюваних (*nie nachylające się*) частин мови є дві номінації, які різнилися від представлених в А. Стилї: *przekładanie* (прийменник), *przyłączenie* (сполучник) (Malicki, 1700).

У 70–80-х роках XVIII ст. надруковані перші граматики національною мовою, що пояснюється рядом соціолінгвістичних чинників: необхідністю в підручниках польською мовою; зацікавленням національними мовами, навіяним романтизмом; територіальними поділами Польщі, які сприяли піднесенню патріотичних поглядів тощо. Особливе наукове зацікавлення викликали праці В. Шиллярського (W. Szylarski. Początki nauk dla narodowej młodzieży, to jest Grammatyka języka polskiego... Lwów, 1770) та О. Копчинського (O. Kopczyński. Grammatyka dla szkół narodowych na klasy I – III. Warszawa, 1778–1785).

В. Шилярський у своїй граматиці подав вісім частин мови (після польської назви зафіксував латинський відповідник і дефініцію (збережено авторське написання): *imie, nomen* (іменна частина мови); *zaimek, pronomen* (займенник); *słowo, verbum* (дієслово); *uczestnictwo, participium* (дієприкметник); *przysłowie, adverbium* (прислівник); *łączenie, conjunctio* (сполучник); *przekładanie, praepositio* (прийменник); *interiekcja, interiectio* (вигук) (Szylarski, 1770, s. 4–5). Як бачимо, термінологія В. Шилярського – це переважно кальки з латинської мови, проте в ній привертають увагу перекладні запозичення, утворені за допомогою питомих формантів (*przysłowie, łączenie, przekładanie*) та послідовне вживання неологізму Б. К. Маліцького *zaimek*.

Визначною подією стала наступна праця – “Grammatyka dla szkół narodowych na klasy I – III” (далі “Grammatyka...”) Онуфрія Копчинського, ученого, педагога у школах католицького чернечого ордену піярів (Губич, 2015, с. 267), яка мала вплив на пізніших граматицистів, зокрема, сприяла формуванню та поширенню лінгвістичних термінів, більшість із яких досі функціонує в сучасній польській мові.

О. Копчинський написав “Grammatykę...” на замовлення Комісії національної освіти (Komisji Edukacji Narodowej), яка на той час виконувала функції міністерства освіти. Посмертне видання – “Gramatyka języka polskiego: dzieło rozgonne” (Korczyński, 1817) – стало своєрідним узагальненням матеріалу, викладеного в попередніх працях. Воно свідчило, що автор був ознайомлений із тримовним словником Г. Кнапіуша (G. Knapiusz. Thesaurus polono-latino-graecus seu promptuarium lingua Latinae et Graece [...]. Cracoviae, 1621), працями колег-попередників – граматицистами П. Стоєнського (1568), Ф. Менінського (1649), Я. Войни (1690), В. Шилярського (1770), філософськими трактатами (Корко, 1909, s. 3-10). І хоч О. Копчинський про підручник В. Шилярського нічого не згадує, на думку П. Копка, він був обізнаний із ним, тільки сприймав його зверхньо, трактуючи як неповний та переповнений запозиченим матеріалом (Корко, 1909, s. 5).

У своїй праці О. Копчинський зберіг поділ на вісім частин мови, представлений у його попередника В. Шилярського: *imie* (іменна частина мови); *słowo* (дієслово), *zaimek* (займенник), *imiesłów / imiosłów* (дієприкметник), *przysłówek* (прислівник), *przyimek* (прийменник), *spóutnik* (сполучник), *wykrzykownik* (вигук) (Korczyński, 1817, s. 37–38). Лексеми *imiesłów / imiosłów, przysłówek, przyimek, spółutnik, wykrzykownik* були авторськими новотворами.

Крім того, О. Копчинський поділив *imiona* ‘іменні частини мови’ на *imiona rzeczowne, rzeczowniki* (іменники) та *imiona przymiotne, przymiotniki* (прикметники) (Korczyński, 1817, s. 39). Терміни *rzeczownik, przymiotnik* також були неологізмами О. Копчинського, які засвоїлися й активно вживаються в лінгвістичній термінології сучасної польської мови.

На позначення числівника О. Копчинський використав двокомпонентні словосполучення *wyraz liczbowy / liczebny* та *imię rachunkowe*, а числівники від двох до чотирьох у праці названо прикметниками (*przymiotnikami*), а від п’яти і більше – іменниками (*rzeczownikami*) (Korczyński, 1817, s. 69). Очевидно, це зумовлено тим, що в праслов’янській мові числівників як частини мови не існувало: їх роль виконували іменники та прикметники, а найдавніші назви чисел змінювалися за іменними типами основ (Губич, 2015, с. 268).

Грамматична термінологія, запропонована О. Копчинським, не відразу була прийнята в тогочасній мовознавчій науці. За словами А. Корончевського (Koronczewski, 1961, s. 44–45), вона проходила процес ферментації: деякі дослідники намагалися повернутися

до латинських термінів або пропонували свої питомі варіанти¹. Це пояснюється ще доволі сильними позиціями латинської мови в суспільстві, небажанням старшого покоління вивчати питому термінологію, навіть О. Копчинський у післямові до своєї праці зазначив, що поряд із польськими подав деякі латинські терміни, які, нібито, повинні полегшити запам'ятовування нових термінів (Korczyński, 1785, s. 27). Із часом підручник О. Копчинського став дуже популярним, оскільки його підтримувала Комісія національної освіти, і навіть витіснив інші.

На початку XIX ст. світ побачила більша за обсягом граматики польської мови Т. Шумського (T. Szumski. *Dokładna nauka języka i stylu polskiego w dwóch częściach*. Poznań, 1809), яка продовжила традицію використання питомої термінології О. Копчинського. Автор виділив десять частин мови: окремо розглянуто іменники (*rzeczowniki*) та прикметники (*przymiotniki*), виділено числівники (*liczniki*), прийменник іменовано як *przedimek* (Szumski, 1809, s. 13–18).

У XIX ст. розвиток граматичної термінології вже характеризувався не боротьбою за неї, а створенням питомої термінології для фонетики та синтаксису. Крім того, перед мовознавцями постало завдання унормування термінів, які мали по кілька значень, та найменування понять, які в попередній період ще не були відомі (Koronczewski, 1961, s. 52). Тогочасні граматики, як стверджує В. Децик-Земба (Decyk-Zięba, 2014–2018), були призначені для шкільного та загального вжитку, друкували їх на території поділів та за межами Польщі.

Заслугове на увагу граматики згаданого періоду Ю. Мучковського (J. Muczkowski. *Gramatyka języka polskiego...* Poznań, 1825), в якій найбільш докладно описаний кожний граматичний розділ. Автор виділив десять частин мови: *części mowy odmienne* (відмінювані) – *imię*, яке поділив на *imię rzeczowne / rzeczownik*, *przymiotnik*, *imię liczebne / liczebnik* (у виданні 1836 р., авторський новотвір, що вживається в сучасній польській мовознавчій термінології), *zaimek*, *słowo / czasownik* (у виданні 1836 р.), *imięstów*; *części mowy nieodmienne* (невідмінювані) – *przymek*, *przysłówek*, *spójnik*, *wykrzyknik* (Muczkowski, 1825, s. 25; Muczkowski, 1836, s. 91). Уперше серед граматистів автор використав термін *czasownik*, який вживався ще на початку XIX ст., про що свідчить його фіксація в шеститомному “Словнику польської мови” С. Б. Лінде (Linde, t. 1, s. 546).

З огляду на поширення знання санскриту та його детальний морфологічний аналіз, у граматиках 50-х років XIX ст. ретельно аналізувалися попередні надбання лінгвістичної термінології, зокрема морфологічної (Koronczewski, 1961, s. 57). Бурхливий розвиток останньої спричинив появу кількох позначень для одного поняття, що ускладнювало процес її вивчення. Неунормованість часто ставала причиною суперечок. Так, розгорілася дискусія з приводу термінів *słowo* та *czasownik*, що вживалися на позначення дієслова: Я. Дешкевич, автор “*Rozprawy o języku polskim i o jego gramatykach*” (Lwów, 1843) (Klemensiewicz, 1985, s. 672), виступав проти терміна *czasownik*, уважаючи його неповним (вказує лише на зміну за часами) та калькованим із німецької мови (Koronczewski, 1961, s. 60–65). Граматики того часу, наприклад, праця Д. Лазовського (D. E. Ł. Łazowski. *Początki gramatyki języka polskiego*. Lwów, 1861), містили дев'ять частин мови: *rzeczownik*, *przymiotnik*, *zaimek*, *liczebnik*, *czasownik*, *przysłówek*, *przymek*, *spójnik*, *wykrzyknik* (Łazowski, 1861, s. 60). Як окрему частину мови *imięstów* (дієприкметник) ще не виділено.

¹ Наприклад, в А. Можицького (A. Morzycki. *Rys gramatyki języka polskiego*. Warszawa, 1857) зафіксовані такі спеціальні лексеми: *istotnik* (іменник), *zaimanek* (займенник), *liczownik* (числівник), *sprawomian* (дієслово), *dosprawian* (прислівник), *stosownik* (прийменник), *posiłkowiec* (*verbum auxiliare*) (Morzycki, 1857, s. 46–54). Однак вони зазнали критики і не засвоїлися.

Якісно новий етап у розвитку лінгвістичної термінології польської мови починається в 60-ті роки XIX ст. з застосуванням порівняльно-історичного методу [3]. Мовознавці А. Малецький (A. Małeckí. Gramatyka języka polskiego... Lwów, 1863), А. А. Кринський (A. A. Kryński. Gramatyka języka polskiego. Warszawa, 1897) виокремлюють дев'ять частин мови, як і їхній колега-граматист Д. Лазовський. На позначення дієслова А. Малецький ужив два терміни – *słowo* та *czasownik* (Małeckí, 1963, s. 63), А. А. Кринський – *słowo* (Kryński, 1897, s. 186), а на іменування числівника в останнього – лексеми *liczebnik* або *liczbownik* (Kryński, 1897, s. 173).

Як стверджує В. Децик-Зієба (Decyk-Zięba, 2014–2018), більш повний опис мовної системи викладений у граматиках 1914–1939 рр.: це праці С. Шобера (1914–1916, 1923, 1931), Я. Лося (1922–1927), Я. Розвадовського (1923), Т. Лер-Сплавінського та Р. Кубінського (1928), Г. Гартнера (1931–1938), З. Клеменевича (1939) та ін. Ухвалення мовознавчої термінології відбулося після поновлення Польщею незалежності, під час з'їзду граматиків у 1921 р. Результат їхньої праці опубліковано в розвідці “Polska terminologia gramatyczna, Język polski, z. 3, 1921” (SHTG). Вона містила першу в історії польського мовознавства уніфікацію лінгвістичної термінології від часів О. Копчинського.

Майже всі терміни сучасної польської мовознавчої термінології функціонують у граматиці С. Шобера (S. Szober. Gramatyka języka polskiego. Lwów–Warszawa, 1923). Початково видана як шкільний підручник, була двічі автором доопрацьована. Після Другої світової війни відновлене видання 1923 р. в редакції В. Дорошевського використовувалось як академічний підручник аж до 70-х років XX ст. (Decyk-Zięba, 2014–2018). Ця праця складалася з п'яти частин: “Вчення про звуки”, “Вчення про значення слів”, “Вчення про будову слів”, “Вчення про відмінювання слів”, “Вчення про речення”. Вона містила опис десяти частин мови, назви яких вживаються досі: *rzeczownik*, *przymiotnik*, *zaimek*, *liczebnik*, *czasownik*, *przysłówek*, *spójnik*, *przyimek*, *partykuła / wyrazek* (Szober, 1923, s. 98–104). Автор уперше виділив частку як окрему частину мови і надав їй дві номінації: *partykuła* – асимільований латинський термін *particula* – частка; *wyrazek* – питомий відповідник, утворений морфологічним шляхом, який не засвоївся в сучасній польській мові.

Різне походження спеціальних лексем ставало причиною синонімії граматичних термінів – явища, характерного для періоду становлення термінології, який, на нашу думку, мав місце до ухвалення першого зрізу термінології в 1921 р. Це, зокрема, терміни-дублети, представлені запозиченим та питомим термінологізованим термінами (*nomen / imię*); запозиченим та питомим термінами, де останній – результат морфологічного терміноутворення (*pronomem / namiastek*); двома питомими термінами, які різнилися особливостями функціонування – серед них могли бути застарілі або маловживані лексеми, неологізми: так, термін *namiestnictwo* зафіксований у граматиці XVII ст. (Styla, 1675), *zaimek* виник пізніше (Malicki, 1700).

Здійснений аналіз свідчить про те, що серед досліджених питомих назв, пропонованих авторами граматики, на позначення частин мови від XVI ст. і до сьогодні виявлено семантичні (*imię*, *imię rzeczowne*, *imię przymiotne*, *słowo*), словотвірні (*namiestnik*, *namiestnictwo*, *uczestnik*, *uczestnictwo*, *przysłowie*, *przekładanie*, *przyłączenie*, *wdanie*) кальки та авторські новоутворення (*rzeczownik*, *przymiotnik*, *zaimek*, *licznik*, *liczebnik*, *liczbownik*, *czasownik*, *imię słów*, *przyimek*, *spójnik*, *wyrazek*). Стали неістотними латинські терміни, запозичені та перенесені в польську мовну систему. Під час усталення термінології, яке полягало в ухваленні зрізу термінології, вибули з ужитку терміни *słowo*,

licznik, liczownik, wyrazek, а термін *imiesłów* зазнав спеціалізації значення – в сучасній польській граматичній термінології він позначає особливі форми дієслова – дієприкметник та дієприслівник.

Огляд процесу формування, нормування та кодифікації польських назв частин мови від XVI ст. – часу появи перших граматичних праць – і до сьогодні дає підстави для висновку, що, попри вживання термінів латинською мовою, перенесених та накладених на польську мовознавчу систему, граматисти в усному спілкуванні здебільшого використовували польську термінологію, яка поступово перейшла до друкованих видань підручників, граматик та словників. Усталення назв частин мови польської мови – складний і тривалий процес. Підвалини граматичної термінології наприкінці XVIII ст. заклав О. Копчинський, який запропонував основні назви частин мови. Прийняття та ухвалення зрізу граматичної термінології вперше відбулося лише на початку XX ст., до того часу функціонували синонімічні назви частин мови, а деякі лексеми на позначення частин мови зазнавали відбору кращого терміна або утворення нового на позначення понять, яких не виокремив О. Копчинський. Завершальний етап в історії формування назв частин мови зумовлений появою праці С. Шобера, яка містила назви десяти частин мови, що вживаються в сучасному польському мовознавстві.

Перспективи дослідження полягають у подальшому історико-ономасіологічному, порівняльному вивченні історії формування назв граматичних категорій і граматичної термінології загалом польської й інших слов'янських мов.

Список посилань

Губич, В. В., 2015. Кодифікація польської морфологічної термінології у “Граматиці польської мови” О. Копчинського і “Словнику польської мови” С. Б. Лінде. *Слов'янський збірник*, 19, с. 264–277.

Тимошук, Р. П., 2012. *Лінгвістична термінологія у польській мові: лексикографічний аспект*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ.

Decyk-Zięba, W., 2023. Dawne nomenklatory gramatyczne jako źródło wiedzy o gramatyce. *Poradnik Językowy*, [е-журнал] 10/2023 (809), s. 94–114. Доступно: <http://dx.doi.org/0.33896/PorJ.2023.10.7> [Дата звернення: 7 лютого 2024]

Decyk-Zięba, W., 2020. O kształtowaniu się polskiej terminologii gramatycznej. *Poradnik Językowy*, [е-журнал] 5/2020 (774), s. 60–75. Доступно: <http://dx.doi.org/10.33896/porj.2020.5.5> [Дата звернення: 30 січня 2024]

Decyk-Zięba, 2014–2018. W. Z historii gramatyk języka polskiego. *Dawne ortografie, gramatyki i podręczniki języka polskiego*. Доступно: <https://gramatyki.uw.edu.pl/history> [Дата звернення: 15 березня 2024]

Gajda, S., 1990. *Wprowadzenie do teorii terminu*. Opole: Wyższa Szkoła pedagogiczna im. Powstańców Śląskich.

Gutthäter-Dobrcki, M., 1669. *Maciej Gutthäter-Dobrcki, Polnische Teutsch erklärte Sprachkunft. Darinn die überauß Wortreiche / Hochzierliche / vollkommene Helden-Sprache der Pohlen / auß ihren Gründen erhoben / dero Eigenschafften und Kunststücke völliglich entdeckt / und in eine richtige Form der Kunst zum ersten mahle gebracht worden*. Oleśnica. Доступно: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/df/74008/1> [Дата звернення: 5 січня 2024]

Керpińska, A., 2006. Dawne gramatyki języka polskiego. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*, 4, s. 43–48.

Klemensiewicz, Z., 1985. *Historia języka polskiego: w 3 t.* Warszawa: PWN.

Korczyński, O., 1785. *Układ grammatyki dla szkół narodowych z dzieła już skończonego wyciągniony...* Warszawa. Доступно: <http://polona.pl/item/77578/94/> [Дата звернення: 15 січня 2024]

Korczyński, O., 1817. *Gramatyka języka polskiego: dzieło pozgonne.* Warszawa: Druk. Księży Pijarów.

Kopko, P., 1909. *Krytyczny rozbiór gramatyki narodowej O. Korczyńskiego.* Kraków, 1909. Доступно: <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=32581&from=PIONIER%20DLF> [Дата звернення: 15 січня 2024]

Koronczewski, A., 1961. *Polska terminologia gramatyczna.* Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Kryński, A. A., 1897. *Gramatyka języka polskiego.* Warszawa. Доступно: <https://polona.pl/item-view/7fc47a94-80d6-4fdf-a1fe-4ce84935553e?page=4> [Дата звернення: 20 лютого 2024]

Kwilecka, I. i Popowska-Taborska, H., 1977. *Bartłomiej z Bydgoszczy leksykograf polski pierwszej połowy XVI w.* Wrocław–Gdańsk.

Linde, S. B., 1807–1814. *Słownik języka polskiego*, t. 1–6. Warszawa: Drukarnia XX. Pijarów. Доступно: <http://kpbc.umk.pl/publication/8173> [Дата звернення: 14 березня 2024]

Łazowski, D. E. Ł., 1861. *Gramatyka języka polskiego oparta na historycznym jego rozwoju. Dzieło konkursowe w skróceniu dla użytku w niższych klasach gimnazjalnych i realnych.* Lwów. Доступно: <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/doccontent?id=11262&from=FBC> [Дата звернення: 5 березня 2024]

Małecki, A., 1863. *Gramatyka języka polskiego...* Lwów. Доступно: <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=11939&from=publication> [Дата звернення: 5 березня 2024]

Muczkowski, J., 1836. *Gramatyka języka polskiego...* Kraków. Доступно: <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=2271&from=FBC> [Дата звернення: 10 березня 2024]

Muczkowski, J., 1825. *Gramatyka języka polskiego...* Poznań. Доступно: <http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/doccontent?id=572&from=FBC> [Дата звернення: 10 березня 2024]

Nagórko, A., 2006. *Zarys gramatyki polskiej.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Rodek, E., 2012. Terminologia gramatyczna w polskiej wersji słownika Pierre'a Daneta. *LingVaria*, 1 (13). S. 99–112.

Skarżyński, M., 2001. *W kręgu gramatyk polskich XIX i XX wieku.* Kraków: Towarzystwo Wydawnicze Historia Jagellonica.

Styla, A., 1675. *Grammatica Polono-Italica abo sposob łacny nauczania się włoskiego języka...* Kraków. Доступно: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=204846> [Дата звернення: 10 січня 2024]

Szober, S., 1923. *Gramatyka języka polskiego.* Lwów–Warszawa. Доступно: <https://pbc.biaman.pl/dlibra/publication/30615/edition/29558/content> [Дата звернення: 20 березня 2024]

Szumski, T., 1809. *Dokładna nauka języka i stylu polskiego w dwóch częściach.* Poznań. Доступно:

<http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=10187&from=pubindex&dirids=51&lp=106>

[Дата звернення: 20 березня 2024]

Szylarski, W., 1770. *Początki nauk dla narodowej młodzieży, to jest Grammatyka języka polskiego...* Lwów. Доступно: <http://polona.pl/item/12038702/11/> [Дата звернення: 20 січня 2024]

Urbańczyk, S. i Kucala, M., red., 1991. *Encyklopedia języka polskiego*. Wrocław.

SHTG – *Słownik historyczny terminów gramatycznych* online. Доступно: <https://shtg.uw.edu.pl/> [Дата звернення: 20 березня 2024]

References

Gubych, V., 2015. Codification of the Polish morphological terminology in “Grammar of the Polish language” by O. Kopczyński and in “Dictionary of the Polish language” by S. B. Linde. *Slov'yans'kyj zbirnyk*, 19, pp. 264–277. (In Ukrainian)

Tymoshuk, R. P., 2012. *Linguistic terminology in the Polish language: lexicographic aspect*. Abstract of PhD dissertation. O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv. (In Ukrainian)

Decyk-Zięba, W., 2023. Old grammar nomenclators as a source of knowledge about grammar. *Poradnik Językowy*, [e-journal] 10/2023 (809), pp. 94–114. Available at: <http://dx.doi.org/0.33896/PorJ.2023.10.7> [Accessed 7 February 2024] (In Polish)

Decyk-Zięba, W., 2020. On the formation of Polish grammatical terminology. *Poradnik Językowy*, [e-journal] 5/2020 (774), pp. 60–75. Available at: <http://dx.doi.org/10.33896/porj.2020.5.5> [Accessed 30 January 2024] (In Polish)

Decyk-Zięba, 2014–2018. W: From the history of grammars of the Polish language. *Old orthographies, grammars and textbooks of the Polish language*. Available at: <https://gramatyki.uw.edu.pl/history> [Accessed 15 March 2024] (In Polish)

Gajda, S., 1990. *Introduction to the theory of the term*. Opole: Wyższa Szkoła pedagogiczna im. Powstańców Śląskich. (In Polish)

Gutthäter-Dobrcki, M., 1669. *Maciej Gutthäter-Dobrcki, Polnische Teutsch erklärte Sprachkunst. Darinn die überauß Wortreiche / Hochzierliche / vollkommene Helden-Sprache der Pohlen / auß ihren Gründen erhoben / dero Eigenschafften und Kunststücke völliglich entdeckt / und in eine richtige Form der Kunst zum ersten mahle gebracht worden*. Oleśnica. Available at: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/df/74008/1> [Accessed 5 January 2024] (In German)

Керпінська, А., 2006. Old grammars of the Polish language. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*, 4, pp. 43–48. (In Polish)

Klemensiewicz, Z., 1985. *History of the Polish language: in 3 vols*. Warsaw: PWN. (In Polish)

Kopczyński, O., 1785. *The layout of grammar for national schools from a work already finished drawn...* Warszawa. Available at: <http://polona.pl/item/77578/94/> [Accessed 15 January 2024] (In Polish)

Kopczyński, O., 1817. *Gramatyka języka polskiego: dzieło pozgonne*. Warszawa: Druk. Księży Pijarów. (In Polish)

Kopko, P., 1909. *A critical dissection of the national grammar by O. Kopczynski*. Kraków, 1909. Available at: <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=32581&from=PIONIER%20DLF> [Accessed 15 January 2024] (In Polish)

Koronczewski, A., 1961. *Polish grammatical terminology*. Wrocław: Polish Academy of Sciences Publishing House. (In Polish)

Kryński, A. A., 1897. *Grammar of the Polish language*. Warsaw. Available at: <https://polona.pl/item-view/7fc47a94-80d6-4fdf-a1fe-4ee84935553e?page=4> [Accessed 20 February 2024] (In Polish)

Kwilecka, I. and Popowska-Taborska, H., 1977. *Bartłomiej of Bydgoszcz a Polish lexicographer of the first half of the 16th century*. Wrocław–Gdańsk. (In Polish)

Łazowski, D. E. Ł., 1861. *Grammar of the Polish language based on its historical development. A competitive work abridged for use in the lower grades of junior high school and real*. Lwów. Available at: <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/doccontent?id=11262&from=FBC> [Accessed 5 березня 2024] (In Polish)

Linde, S. B., 1807–1814. *Dictionary of the Polish Language, vols. 1-6*. Warsaw: Drukarnia XX. Pijarów. Available at: <http://kpbc.umk.pl/publication/8173> [Accessed 14 March 2024] (In Polish)

Małecki, A., 1863. *Grammar of the Polish language...* Lwów. Available at: <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=11939&from=publication> [Accessed 5 March 2024] (In Polish)

Muczkowski, J., 1836. *Grammar of the Polish language...* Kraków. Available at: <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=2271&from=FBC> [Accessed 10 March 2024] (In Polish)

Muczkowski, J., 1825. *Grammar of the Polish language...* Poznań. Available at: <http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/doccontent?id=572&from=FBC> [Accessed 10 March 2024] (In Polish)

Nagórko, A., 2006. *An outline of Polish grammar*. Warsaw: Scientific Publishers PWN. (In Polish)

Rodek, E., 2012. *Grammatical terminology in the Polish version of Pierre Danet's dictionary*. *LingVaria*, 1 (13). S. 99–112. (In Polish)

Skarżyński, M., 2001. *In the circle of Polish grammars of the XIX and XX century*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze Historia Jagellonica. (In Polish)

Styla, A., 1675. *Grammatica Polono-Italica or an easy way to learn the italian language...* Kraków. Available at: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=204846> [Accessed 10 January 2024] (In Polish)

Szober, S., 1923. *Grammar of the Polish language*. Lwów–Warsaw. Available at: <https://pbc.biaman.pl/dlibra/publication/30615/edition/29558/content> [Accessed 20 March 2024] (In Polish)

Szumski, T., 1809. *A thorough study of the Polish language and style in two parts*. Poznań. Available at: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=10187&from=pubindex&dirids=51&lp=106> [Accessed 20 March 2024] (In Polish)

Szylarski, W., 1770. *The beginnings of science for the national youth, that is, the Grammar of the Polish language...* Lwów. Available at: <http://polona.pl/item/12038702/11/> [Accessed 20 January 2024] (In Polish)

Urbańczyk, S. and Kucała, M. red., 1991. *Encyclopedia of the Polish language*. Wrocław. (In Polish)

SHTG – *Historical dictionary of grammatical terms online*. Available at: <https://shtg.uw.edu.pl/> [Accessed 20 March 2024] (In Polish)

GENESIS OF THE NAMES OF PARTS OF SPEECH IN THE POLISH LANGUAGE

Vitaliia TOZHYIEVA

National University "Odessa Polytechnic"

1, Shevchenko Ave., Odesa, 65044 (Ukraine)

Ukrainian-Polish Educational and Scientific Institute

Department of Professionally Oriented Polish Language

ORCID ID: 0000-0002-6130-7212

Scopus author ID: 57219927390

e-mail: tozhyieva.v.v@op.edu.ua

Abstract

Background. Polish linguistic terminology during the mastery of the Polish language performs the functions of Metalanguage – a language intended to describe the language. Knowledge of the history of the formation of linguistic terminology is important for the selection of appropriate linguistic terms in the process of teaching and learning, the compilation of textbooks, and educational materials, to avoid unwanted polysemia and contradictions in the semantics of terminology. In addition, information on historical and onomasiological terminology can serve as a linguistic and country studies element during classes with students of various specialties. Despite a considerable number of works devoted to this issue, we observe the lack of a comprehensive study of the history of the formation of the names of parts of speech in the Polish language, considering foreign and domestic language factors and the role of specific personalities.

Purpose. Our article is devoted to considering the process of forming the names of parts of the Polish language from the appearance of the first grammatical works dedicated to the Polish language (XVI century), and to our time.

Results. Despite the use of terms in Latin, which were transferred and superimposed on the Polish linguistic system in the 16th century, grammarians actively used terminology in Polish in oral communication, which gradually penetrated into printed editions of textbooks, grammars, and dictionaries. This is due to changes and the formation of socio-political, religious, cultural, educational, and writing views, the development of book printing in Polish.

The elimination of the names of parts of the Polish language is a complex and long-term process. Starting from the 70-80s of the XVIII century grammars written in the national language appear, which is explained by sociolinguistic factors. The foundations of grammatical terminology were laid by O. Kopczyński at the end of the eighteenth century, he proposed the main names of parts of speech. Since the acceptance and adoption of a section of grammatical terminology for the first time occurred only at the beginning. XX century, there was a function of synonymous names of parts of speech (borrowed/specific term, specific/specific term), and some special lexemes to designate parts of speech underwent the process of selecting a better term or inventing a new one to designate concepts that O. Kopczyński did not distinguish. The final stage in the history of the formation of the names of parts of speech was the work of S. Szober, which contained the names of 10 parts of speech used in modern Polish linguistics.

Key words: linguistic terminology, parts of speech, Polish language, grammar.

Стаття надійшла до редколегії 25.06.24.

Прийнята до друку 19.09.24.

Опублікована 10.12.24.